

Проф. др БРАНИСЛАВ КОВАЧЕВИЋ

ЈЕДАН ПОГЛЕД НА ДВАДЕСЕТИ ВИЈЕК И МЈЕСТО ЈУГОСЛАВИЈЕ У ЊЕМУ

Двадесети вијек представља згуснуто историјско вријеме које карактеришу бројни ратови, мноштво различитих покрета и сложених појава, бурни догађаји, познате личности, започети и завршени процеси и разноврзне друге чињенице и инспирације.

Читава повјесница човјечанства је пуна крви, злочина, убијања, мучења, прогона, силовања, рушења. Ниједна епоха није била лишена ових насиља, а савремена је, раздирана најдубљим противурјечностима, све наслеђе људске монструозности усавршила до неслућених граница. Научни и технички напредак кроз историју је огроман и перманентан, али није био праћен моралним напретком. Етички захтјеви најчешће су служили као декларације за прикривање злочина. У парадоксалној трци напредак у једној области, прати назад у другој. Утакмица човјечанства одиграва се између прогреса науке и девастације духа.

Условљеност сваке ове појаве је веома сложена, тако да је тешко открити њене праве, основне и коначне узроке.

Ратови представљају основно обиљежје двадесетог вијека. Два свјетска и преко 400 мањих и већих ратова, од тога седам ратова на Балкану, трагични је биланс на крају вијека. Шкотски социолог Џил Елиот помиње 110,000.000 жртава у првих седам деценија ХХ вијека. Отуда и назив – "вијек смрти", "вијек злих", "вијек колективног безумља".

Двадесети вијек карактеришу: појава великих национално–хетерогених држава као националних интеграција; размах екстремних идеологија – комунизма, фашизма, национал–социјализма, клерофашизма; усавршавање ранијих и увођење нових "технологија" масовних

репресија – геноцида, егзодуса, тероризма, убијања немоћних старца и дјеце, употребе атомског оружја. Печат овом вијеку дала је и појава хладног рата и "новог свјетског поретка", као присилног хегемонизма, који је за само шест година постојања (од 12. септембра 1990. када је овај термин први употребио предсједник САД Џорџ Буш) изродио више оружаних сукоба и интервенција Организације уједињених народа него у четрдесет година хладног рата. Од 1988. до 1994. Уједињене нације су извеле 22 операције, у времену од 1948. до 1988. тринаест. Од укидања биполарности и потпуне доминације САД и "новог свјетског поретка" избјеглиштво постаје свакодневна појава. Само у 1991. години 17 милиона људи је напустило присилно своја станишта, да би 1996. још 27 милиона пошло у избјеглиштво. Никада у свјетској историји није било толико измијењених граница у једном вијеку. Примјера ради навешћу да су само три федералне државе Источне Европе – СССР, Југославија и ЧССР "породиле" двадесетак нових држава, најчешће оспоравних граница. То отвара питање могућности постојања и функционисања мултинационалних држава уопште, а тиме и судбину интеграционих процеса у свијету. Тај процес дезинтеграције није само посљедица идеолошких разлога и карактера друштвеног уређења, јер се сличне тенденције јављају у државама са демократском традицијом – Великој Британији, Белгији, Шпанији, Канади. У везу са тим могуће је довести ригорозне санкције према Југославији као превентивно упозорење националним тенденцијама за одвајање и осамостаљивање у наведеним државама.

Двадесети вијек је вијек демографске експлозије исламске популације, Индуса, Кинеза и драстичног пада наталитета у развијеном свијету и Русији. Хомеинијева исламска револуција потресла је свијет. Енергетски извори Блиског и Средњег истока омогућили су велико богатство дијела арапског свијета. О експанзији ислама говори податак да је у САД 1967. било 50 џамија, а у 1996. двије хиљаде. У Француској их је најмање тридесет пута више. У Ослу их је прије двије године било 33.

Двадесети вијек је вијек ауторитарних вођа и тоталитарних друштава у којима су погажене све велике европске хуманистичке идеје, чији је главни протагониста био Гете.

Двадесети вијек је и вијек неслућеног техничко–технолошког прогреса и мултиплицирања научних знања, продора човјека у космос, вијек кибернетике, информатике, роботике, али и буђења тзв. трећег свијета и антиколонијалних покрета.

Један од најзначајнијих догађаја у XX вијеку јесте поремећај равнотеже у свијету изазван сломом социјализма и распадом СССР-а и с њим земаља Источне Европе. Највећа идеолошка империја коју је свијет икада упознао – Совјетски Савез, "комунистичка планета", "ше-

сти дио земљиног шара", "Евроазијско царство" скрхало се преко ноћи, послје Малте. Изгледало је да је то колос који не може нестати, снага која улива страх и поштовање, опасност која је изазвала подозрење Запада, а он се једноставно "урушио". Вјеровало се да ће држава – колико год је Партија и социјалистичка идеологија уједињавале – независно од дегенерације система надживјети слом комунизма, бар наредних деценија. Али они који су доприносили уједињењу Њемачке 1989. године, помагали су у распадању и разбијању своје државе.

Иако је тешко направити историјски биланс о односима Југославије и свијета, неспорна је чињеница да је Југославија много пута о овом вијеку била у центру свјетске јавности: учешћем Србије и Црне Горе у балканским ратовима, сарајевским атентатом, Првим свјетским ратом, формирањем Југославије, атентатом (у Марсељу) на краља Александра, 27. мартом 1941. године, учешћем југословенских народа у НОР–у, сукобом са стаљинским Совјетским Савезом, Брозовим лавирањем, лидерством у покрету несврстаних земаља, распадом федерације 1991, а садашњим кризним стањем поново је у центру свјетске јавности.

Југославија је увијек зависила од великих народа и држава, а и настала је вољом великих европских сила као историјска нужност. Догађало се да је Југославија потребна свијету. То се обично догађало када се Запад бојао да Југославија не буде претходница руској војсци. Страх Европе од Русије дуго је трајао. Када је тај страх скоро нестао, у измијењеним историјским околностима и односима снага, као што је то било од 1914. до 1945. године, онда је однос европских држава према Југославији био толерантан. Било је настојања да Југославија постане европска земља и да се отргне од руског загрљаја. Иако мала, Југославија је онда када је ратовала против Њемачке и њених савезника у Другом свјетском рату имала не само политичку него и материјалну потпору. Прагматизму западних савезника није сметала супротна идеолошка оријентација руководства НОП–а, који је, у односу на колаборационисте, којима су били наклоњени, уништавао много више окупаторских војника и заједничком непријатељу наносио много већу штету.

И када се Југославија побунила против превласти стаљинистичког Совјетског Савеза послје 1948. опет је била миљеница великих западних сила. Ријечју, Југославија је уважавана онолико колико је некоме сметала или некоме помагала. Послје избацивања Југославије из Коминформа, Сједињене Америчке Државе су успоставиле с њом неку врсту посебних односа. Ти се "посебни односи" нијесу огледали само у милијардама долара економске или војне помоћи. Држим да је та издашна америчка помоћ Југославији помогла да се комунистичко вођство и комунистичке структуре власти одрже дуже од свог

природног животног вијека. Помоћ САД Југославији као тампон–држави одлагала је задуго процес демократизације у њој и промјену економске политике, а тиме и стварање услова за живот способне федеративне заједнице. Ма колико била драгоцене та помоћ је стварала лоше навике да се живи више од туђе помоћи него од сопственог рада.

Криза у Југославији траје још од шездесетих година, а кулминирала је распадом и нестајањем са европске политичке сцене као државне заједнице Јужних Словена, послје 72 године постојања и запаженог учешћа и европској и свјетској политици. Југославија се распала преваходно због њеног неинтегрисаног друштвено–привредног система. Оба свјетска рата су растављала југословенске народе. Југословенска државна идеја није успјела да премости привредно, културно и друштвено наслеђе. Већ скоро деценију Југославија је остала без подршке великих сила, изложена снажном притиску, суспендована из рада Уједињених нација и многих универзалних и регионалних организација и институција.

Југословенска драма данас представља највећу свјетску кризу, па самим тим утиче и на стање и атмосферу у свијету. Она је успорила процес успостављања "новог свјетског поретка" на старом континенту предвиђеног Париском повељом о новој Европи.

О тзв. новом свјетском поретку и југословенској кризи постоје различита мишљења. По једнима, СРЈ и Србија представљају значајну препреку доминацији свјетских сила и да оне због тога желе да их униште. Уз то, наводи се да Југославија представља пробни полигон за оно што ће се догодити у Русији. Протагонисти оваквог мишљења говоре о завјери новог свјетског поретка против српског народа и Југославије, губећи из вида велике промјене у савременим међународним односима и преувеличавајући мјесто и улогу Југославије у тим односима. Исто тако, неаргументовано је повезивање судбине Русије са судбином Југославије, будући су међу њима велике разлике како у спољњем окружењу тако и у унутрашњем стању. Вјероватно би се могло говорити о коинциденцији неких историјских околности. Други одбацују тезу о завјери против Југославије, истичући да су у питању глобални противурјечни процеси који се не могу сводити на балканско подручје, јер оно више нема онај геостратешки и политички значај који је имало на почетку двадесетог стољећа. Нема сумње да југословенска криза својим интензитетом и трајањем привлачи пажњу земаља "новог свјетског поретка", јер утиче на његово успостављање у Европи и укључивање источноевропских заједница у европске институције и интеграције. Тежња великих сила усмјерена је ка успостављању мира и стабилности у Југославији и на ширем балканском подручју, да би процеси европске интеграције могли несметано да се наставе.

Трагично је за југословенску заједницу што је дошла под удар мјера "новог свјетског поретка" и што се први пут у пракси спровело начело да међународна заједница има легитимно право да у име заштите људских права, права етничких колективитета и демократских слобода интервенише у унутрашње послове земље у којој се она крше. Исто тако, у случају Југославије се први пут примјењују нови механизми који су успостављени у оквиру КЕБС-а у циљу предупредивања или рјешавања криза на европском простору. У том смислу може се говорити о југословенској кризи као реметилачком фактору успостављања "новог свјетског поретка". Југословенско руководство никако да схвати да су велике западне силе, побједнице из хладног рата, постале нови центри моћи у свијету. Супериорне у економији и војној снази, као и у политичком и идеолошком утицају, оне су своје програмске циљеве и вриједности наметнуле као глобалне идеје водиле савременом свијету: парламентарну демократију, тржишну привреду, људска права и демократске слободе. Зато је неопходно размишљати и дјеловати с потребном дозом осјећања за реалност, сходно значајној мисли Виктора Игоа: "Треба оцијенити који се и какав дио предвидљиве будућности може уградити у садашња збивања". Будући да људска повијест постаје све више игра између правилног одгоја човјека и његове пропасти, потребно је поразити предрасуде и почети на здравим темељима организовати будућност.

Дуго је војна сила била врховни арбитар суверенитета држава и остваривања њихових претензија у међународним односима. Искуство биполаризма је показало да је поред равнотеже у наоружању веома значајна економска моћ и систем владавине. Њемачка, поражена у два свјетска рата, данас је водећа европска сила захваљујући својој економској моћи. И Јапан је, послје пораза у Другом свјетском рату, постао прворазредна глобална економска и финансијска сила која своје националне интересе и циљеве остварује снагом своје економије. САД су једина комплетна свјетска велесила.

Југославија је данас, како неко не без разлога рече, "театар апсурда", у коме су главне улоге имали предрасуде, обичаји и схватања различитих привредних и културних исходишта. Југославија је неизљечиви болесник, који нити може оздравити нити умријети.

Сав у знаку великог ишчекивања, настајања и нестајања, успона и падова, непредвидљивих промјена међу државама и народима, двадесети вијек се завршава са већом неизвјесношћу него што је почео.

Branislav Kovačević

A VIEW OF 20TH CENTURY AND
PLACE OF YUGOSLAVIA IN IT

Summary

The twentieth century has proved to be a condensed historical period containing numerous wars, different movements and complex phenomena, tumultous events, well known personalities, processes started and completed, and many other diverse facts. In this century of ample manifestations of evil and undreamed of technological development, progress and decadence have run parallelly pursuing a challenge whose outcome is impossible to foresee. There is a race going on between scientific progress and the devastation of sprint.

The idea of Yugoslav state has not been brought to life properly because of its failure to overcome the cultural, economic and social heritage. During the period of one hundred years it has undergone two disasters as well as the current crisis whose outcome is atterly uncertain.